

Н. І. СТАНКЕВИЧ ТЕКСТИ ПОЛІТИЧНОЇ КАРИКАТУРИ

Газетну і журнальну карикатури переважно супроводжують словесні компоненти: епіграф-коментар, слова в малюнку, підтекстовка. Вони несуть додаткову інформацію, підкреслюють суть карикатури, часто визначають її форму, додають емоційний заряд.

Заслуговують на окрему увагу особливості синтаксичної структури тексту. Політична карикатура — сатира високої концентрації, жанр лаконічний і тому вимагає від тексту граничної простоти, дохідливості форми, кондесованості викладу. Громіздкий текст маловиразний і слабкий експресивно, напр.: «За кулісами американського суду (Лжесвідок — типова фігура в американському суді). Свідок готується до виступу» (Перець, 1974, 1)¹. Тому найбільш продуктивним структурним типом тексту політичної карикатури є односкладні або неповні прості речення.

Зрозуміло, що політична карикатура діє на читача об'єднаними зусиллями зображувальних засобів. Тільки в їх сукупності вона характеризується закінченістю думки, самостійністю, внутрішньою цілісністю. Так, якщо текст являє собою дієслово-присудок, то суб'єкт дії, що виступав би в ролі підмета, зображений, а іноді й названий на малюнку. Ще називаються об'єкт дії і місце дії. У всіх наведених далі прикладах активну роль відіграє малюнок: «Підбирають» (1977, 10); «Бемкають» (1978, 9); «Перемелює» (1981, 21); «Вирошує» (1982, 23); «Накостилили» (1970, 20) «Вирвав» (1978, 19); «Заякорився», «Розкаркався» (1983, 2), а в тексті авторів важливо вказати саме дію.

Надзвичайно активний структурний тип тексту політичної карикатури — називне речення, напр.: «Соловей-розбійник» (1960, 3); «Диригент» (1967, 12); «Натюрморт» (1967, 20); «Павук-хрестовик» (1971, 20); «Янгол-хранитель» (1976, 20); «Анексіоністи» (1978, 2); «Гегемонізм» (1978, 21). Предикативна ознака у таких реченнях конкретизує існування предмета (особи), наявність дії, діяльності, стану суб'єкта. Текст надає сатиричного звучання зображеному явищу, повідомляє про внутрішній стан, властивість, характерну рису сатиричного образу. В ролі іменника можуть вживатися субстантиви, тобто інші частини мови: «Сліпі й глухі» (1973, 9); «Третій зайвий» (1977, 15); «Шукачі» (1982, 9); «Єдинокровні» (1982, 21).

Стислість викладу заради експресивності вимагає від карикатуристів більш ретельного добору лексико-фразеологічних засобів. Саме з метою увиразнення тексту політичної карикатури називне речення поширюється з допомогою узгоджених і неузгоджених означень. Останні несуть велике інформативне навантаження, конкретизують предикативну ознаку, виражену іменником, напр.: «Захалявний ніж» (1970, 14); «Безголова ескалація» (1970, 18); «Фарисейська арія» (1982, 15); «Латана свитина» (1982, 17); «Людоджерська бухгалтерія» (1982, 22).

Типове явище — вживання у ролі узгодженого означення прикметників, утворених від іменників — географічних назв: «Американський пацюк» (1977, 6); «Американський кровописець» (1982, 9); «Ізраїльський ТАНКдем» (1982, 13); «Вашінгтонський акомпаніатор» (1982, 16). Такий текст підкреслює в карикатурі місце дії, конкретно вказує на ворога. Адже конкретизація теми — одне з основних завдань політичної карикатури.

З такою ж метою використовуються неузгоджені означення. В наведених прикладах у такій ролі виступає керований іменник — власна назва у формі род. в.: «Обійми Піночета» (1981, 20); «Інкубатор Пентагону» (1982, 19) або прислівник: «Санкції по-англійськи» (1974, 7); «Мир по-американськи» (1970, 12); «Правосуддя по-чилійськи» (1974, 11); «Свобода для негрів по-американському» (1976, 23). Проте часте вживання останнього структурного типу веде до перетворення текстів у штампи, призводить до уодноманітнення.

У ролі тексту політичної карикатури виступають і неповні речення. Вони вимагають особливої підтримки з боку позамовних засобів (у даному випадку — графіки), які пояснюють їх комунікативну роль. Суб'єкт дії, сама дія не називаються, а тільки

¹ Тут і далі в дужках наводяться рік видання і номер журналу «Перець».

домислюються. Текст у таких випадках сприймається, наприклад, як непрямий додаток — «Із своїм «кокосом» (1981, 21); обставина місця — «В обіймах спрута» (1977, 15), «На хвилях радіо «Свободи» (1977, 17); обставина способу дії — «Небезпечним курсом» (1971, 20), «У всі барабани» (1982, 7).

Помітна тенденція до ускладнення синтаксичної будови тексту політичної карикатури. Ним можуть бути цілі речення. Такий текст, звичайно, більш самостійний, менш пов'язаний з малюнком. За своєю синтаксичною структурою це, як правило, розповідні або питальні речення, як-от: «Тріщить антинародний режим» (1981, 14); «Чим закінчуються агресивні зазіхання» (1981, 21); «Чи настав мир?» (1973, 9); «Хто кого переслідує?» (1981, 14).

Стилістичним багатством, яскравістю мовних засобів насамперед відзначається текст-прислів'я, напр.: «У панів багато куплених брехунів» (1981, 20); «Чужа ласка — сироті Великдень» (1982, 10). Художня виразність прислів'їв та приказок підсилюється ритмічністю і римуванням окремих компонентів, повтором однокоренових слів чи одноструктурних словосполучень. Це явище дуже поширене у текстах до політичної карикатури: «Дудка знає, нащо грає» (1975, 12); «Свій свояка впізнає здалека» (1975, 17); «Занедужала небога, та й звертається до бога» (1977, 22).

Поширеним структурним різновидом тексту є речення, до складу якого входять вказівний або присвійний займенник у функції узгодженого означення. На нього падає логічний наголос, він є вихідною точкою для малюнка, визначає суть карикатури, напр.: «У першу чергу треба добитися заборони ось цієї зброї» (1978, 8); «Такий підпис хотіли б поставити під цим важливим документом американські яструби» (1979, 6); «Як на мене, то я в першу чергу задовольню його вимогу» (1983, 13).

Оживляють політичну карикатуру тексти — віршовані рядки: «Успіхи радянської дипломатії — наче сіль у око цій братії» (1970, 20); «Ну що, «пророки», провалились ваші строки?» (1977, 20). Важливу роль при організації тексту відіграє його емоційне забарвлення. Окличність, наприклад, збільшує експресивність тексту, іноді робить його плакатом-закликом: «Ах, ці чудові передачі із Сальвадора — моя найбільша втіха!» (1982, 11); «Не по зубах!» (1981, 18).

Пошуки оригінального малюнка, широчінь охоплення теми зумовили використання прямої мови, діалога — дотепного, динамічного тексту. У ньому особливо відчувається важливість вимоги до політичної карикатури «добре бачити і тонко зображувати смішне», яку висловив у свій час М. Горький. Дійова особа або образ-уособлення зображуються на малюнку чи вказуються у тексті, напр.: «— Ну чого ви ото так переживаєте? Я вас уб'ю, зате сумочка залишиться зовсім цілою» (1981, 21); «— Кінець кінцем, ми живемо у суспільстві рівних можливостей: у них є можливість вимагати роботу, а у мене — не дати її» (1981, 23); «— Щасливчики ці бездомні: так міцно сплять і де завгодно. А от я без снотворного очей зімкнути не можу...» (1982, 24); «Гітлер [Бегіну й Шарону]: Поздоровляю, панове! Ви сьогодні — це я в минулому! Хайль!» (1982, 22).

Діалог озвучує малюнок, надає карикатурі політичної гостроти. Тут важливо не відірвати текст від малюнка, не перевантажити словесну частину карикатури, інакше постане питання про доцільність малюнка. Наприклад: «На околиці Нью-Йорка. — Учора мені пощастило. Риючись в цьому смітті, я знайшов цент. — Ще б пак! Ти ж за фахом інженер-геолог» (1976, 2); «— До речі, підсудний, чому ви завжди грабували удень? — А вночі, сер, я й сам боявся вийти з дому» (1982, 23).

Отже, характер і структура тексту повністю залежать від задуму художника, від мети й сатиричного спрямування політичної карикатури. Вибір синтаксичної структури тексту потребує значної творчої активності художника.